

Н. М. САС

Полтавський державний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка, м. Полтава

АЛЬТЕРНАТИВНІ ДЖЕРЕЛА ФІНАНСУВАННЯ ОСВІТИ

***Ключові слова:** легальні та нелегальні освітні послуги, приватне репетиторство, благодійні фонди, комерційний контингент студентів, диференційована сплата за навчання, кредитування освіти.*

Вже стало очевидним, що при переході до ринкової економіки державний бюджет не може залишатися єдиним джерелом існування різних ланок освіти. Економічна криза, стан фінансової системи України змінюють співвідношення між бюджетними та позабюджетними коштами фінансування навчальних закладів, що буквально змушує їх відшукувати альтернативні кошти на своє утримання.

У цьому контексті актуальним є аналіз основних проблем, методів рішення, прикладів застосування на практиці, рекомендацій, що стосуються вирішення задач альтернативного фінансування, який існує в різних освітніх закладах України.

Проблемам пошуку альтернативних джерел фінансування окремих закладів освіти присвячені роботи таких авторів, як О. Гонца, О. Демчик, С. Михаць, С. Тимофеев, А.Торопова, Ю. Шукевич та інших.

Зокрема, А. Торопова, звертає увагу на причини, які створюють умови і сприяють зростанню пропозиції та пошуку шляхів продажу освітніх послуг: складна соціально-економічна ситуація, зниження рівня заробітної плати педагогічних працівників; конкуренція на ринку праці, завдяки якій зросла зацікавленість населення в додаткових освітніх послугах; готовність батьків, які не можуть приділити увагу дитині і платять вчителю за додаткові заняття з нею; зростання навчального навантаження на учня і неспроможність досягти високого рівня засвоєння знань без додаткових занять; поглиблення суперечностей між вимогами середньої та вищої школи і необхідність опанування додатковими знаннями для успішного складання вступних іспитів (останніми роками – проходження тестування).

Автор виділяє легальні (підготовчі курси, довузівська підготовка, відповідні навчальні центри) та нелегальні (приватне репетиторство) освітні послуги.

Серед позитиву пропозиції та користування цими освітніми послугами: підвищується освітній рівень тих, хто користується платними освітніми послугами (прийmemo як аксіому); навчаючись на підготовчих курсах при інститутах, університетах, слухачі здобувають одну із додаткових можливостей вступити до ВНЗ на пільгових умовах. Кошти, одержані ВНЗ шляхом проведення курсової підготовки, становлять значну частину доходів університетів. Надання приватних уроків створює можливість викладачам покращити своє матеріальне становище, адже заробітна плата у них порівняно з іншими категоріями працівників досить низька.

Проблемною виявляється законодавча база. В Україні немає законодавства, яке б регулювало репетиторство. Оскільки навчальні заклади мають право здійснювати додаткові освітні послуги, то передбачається, що додаткові індивідуальні заняття з учителями можуть бути легалізовані як надання додаткових освітніх послуг. Проте при цьому потрібно повністю сплатити податки, оскільки в Україні не існує жодних пільг щодо оподаткування послуг у сфері освіти. Отже, вартість додаткових занять дуже зростає за їх легалізації, а тому за взаємною згодою учня і вчителя проведення індивідуальних занять приховується. Під час індивідуальних занять часто використовується ще й приміщення навчального закладу, у якому працює вчитель за основним місцем роботи. Зважаючи на всі викладені обставини, 2003 р. Міністерство освіти і науки України надіслало листа про заборону проводити приватні уроки в приміщенні школи.

В Україні існує можливість зареєструватися приватним підприємцем, сплачувати єдиний податок і надавати консультативні послуги у сфері освіти, проте ці правила поширюються лише щодо навчання дорослих. Щоб навчати учнів або студентів, підприємець повинен мати ліцензію, а її практикують видавати тільки навчальним закладам. Тому, не маючи ліцензії, викладачі не можуть індивідуально легалізувати свої послуги.

Автори публікацій з приватного репетиторства [5] наголошують і на морально-етичних обмеженнях, що супроводжують цьому: поява „вимушеного” репетиторства (різне ставлення учителя до дітей залежно від того, чи користуються останні додатковими послугами); нерівні умови щодо здобуття вищої освіти для випускників із сімей з різним соціальним і матеріальним статусом; репетитор-викладач вищого навчального закладу брав на себе за додаткову винагороду ще й зобов’язання перед батьками абітурієнта допомогти тому вступити до ВНЗ, у якому працював; можливість достроково скласти вступні іспити (згідно з «Положенням про державну підсумкову атестацію»), приводить до випадків, коли одинадцятикласники систематично не відвідують шкіл і стають студентами, ще не завершивши навчання в школі й не маючи документа про повну середню освіту.

Проблему ефективного контролю за недержавними коштами у навчально-виховних закладах державного підпорядкування (на прикладі шкіл м. Кам’янець-Подільський) порушує О.Демчик [2]. Мова йдеться про батьківські та спонсорські гроші на покращення умов навчання.

Як форму накопичення, цільового використання, контролю та ініціювання громадської активності у вирішенні проблеми фінансування освітніх закладів пропонується благодійний фонд.

Серед помітних труднощів зі створення благодійних фондів – непідготовленість українського суспільства до кардинальних змін, консерватизм мислення та упереджене ставлення до інновацій з боку представників влади; страх батьківської громадськості, учнівських колективів до відстоювання власних прав; поширеність позиції

„ви там починайте, а ми потім приєднаємося, якщо вам нічого за те не буде”, відсутність юридичних консультантів, які б спеціалізувалися на освіті.

Моніторинг діяльності благодійних фондів виявив низький рівень інформованості та процедури оприлюднення фінансових звітів; необхідність створення групи менеджерів-консультантів для керівників освітніх закладів; відсутність відбору та залучення старшокласників до реалізації економічних міні-проектів у своїх школах; необхідність вдосконалення форми звітності в роботі благодійних структур, використовуючи ЗМІ, бюлетені, Інтернет; використання власне символіки благодійної організації; організація зустрічей, прес-конференцій, “круглих столів” з учнями, учителями та керівниками благодійних структур; популяризація учнівського самоврядування через фінансування внутрішньо-шкільних проектів; урізноманітнення видів асигнувань; залучення коштів від спонсорських внесків, створення при благодійній організації груп з фандрейзингу; участь у міських, регіональних, всеукраїнських та міжнародних грантових програмах.

Фінансування професійної освіти (в тому числі й вищої) в наш час пов'язується з формуванням комерційного контингенту студентів, а також з наданням додаткових платних освітніх послуг населенню, службам зайнятості, підприємствам та неосвітньою комерційною роботою. Всі види платних послуг навчальних закладів утворюють позабюджетні джерела їх фінансування. Відзначимо тут, що суттєве значення має характер комерційної послуги: якщо вона пов'язана з навчальним процесом, то певною мірою сприяє підвищенню якості професійної підготовки, в іншому випадку її слід розглядати як вимушений тимчасовий захід, що дозволяє частково покрити дефіцит бюджетного фінансування навчального закладу.

Цікавий механізм оплати за навчання, на наш погляд, пропонує О.М. Макаров [3]. Він поділяє процес професійної підготовки особи на такі модулі: загальнокультурної (гуманітарної), загальнонаукової професійної підготовки, конкретно економічної, загальнопрофесійної підготовки. Автор висловлює міркування щодо можливого перегляду джерел фінансування кожного з них в умовах переходу до ринкової економіки. Зокрема, модулі загальнокультурної (гуманітарної) та загальнонаукової професійної підготовки (у зв'язку з їх важливістю протягом всього людського життя), найдоцільніше було б, у ринкових умовах, організувати на принципах державного кредитування (наприклад, через державні освітні кредити) з безвідсотковим їх поверненням у формі частини прибуткового податку з доходів фізичних осіб після закінчення навчання.

Навчальні послуги за модулями конкретноекономічної та загальнопрофесійної підготовки (які впливають на розмір прибутку підприємства) могли б оплачуватися через податок на прибуток. Оплату навчання за іншими модулями професійної підготовки, де знання та вміння значно швидше старіють та використовуються переважно у виробничих цілях, справедливо перекласти на підприємства — споживачів робочої сили (наприклад, комп'ютерна підготовка і вузькоспеціальна підготовка могли б оплачуватися із собівартості продукції підприємства через механізм амортизаційних виплат). Це цілком нормально для ринкової економіки, якщо, звичайно, визнати продуктивний характер освітніх послуг (як, наприклад, нині відбивається на собівартості продукції вартість інформаційних послуг).

Проблеми та варіанти відшкодування плати за контрактною формою навчання розглядають О.Гонца, С.Михаць, С.Тимофєєв.

На думку С.Михаця, доцільно ввести помірну плату для всіх студентів замість того, щоб брати велику з обмеженого кола осіб. За таких умов лише окремі талановиті

представники бідних родин мали б привілеї на отримання державної стипендії. Завдяки такому нововведенню вища школа змогла б збільшити контингент студентів і гарантувати стабільні надходження до бюджету вищого навчального закладу.

У зв'язку з незадовільним використанням державними структурами коштів, зібраних з платників податків, бажано(за С.Михацем), щоб кожен мав право перерахувати податок не «в казну», а конкретному вищому навчальному закладу, де навчатимуться його діти. Неefективним визнаний і розподіл коштів у бюджеті (декларовані 10% НП на освіту не досягаються). Та все ж подолання кризи у фінансуванні навчальних закладів значно полегшиться у разі створення сприятливої законодавчої атмосфери, яка б допомагала системі освіти не лише виживати, а й розвиватися [4].

О.Гонца, С.Тимофєєв розглядають можливості кредитування освіти. Автори звертаються до історичного досвіду і сучасного досвіду кредитування освіти в світі.

Серед форм кредитування освіти початку ХХ століття студентів були: «поворотні стипендії» губернських земств і органів міського самоврядування (які треба було повернути після закінчення навчання за допомогою щомісячних платежів з розрахунку 30% від місячного окладу); спілки допомоги (громадські організації, засновані професорами вищих навчальних закладів, які збирали засоби на допомогу студентам з пожертвувань і членських внесків); студентські каси взаємодопомоги, що видавали нужденним студентам короткі і довгострокові підвідсоткові позички під векселі і боргові розписки на підставі заяви студента про матеріальну допомогу.

В даний час в Україні йде процес розробки національної моделі кредитування освіти. Існує законопроект «Про кредитування одержання вищої освіти», що припускає видачу кредитів молодим людям до 28 років, що мають відповідну освіту і здали вступні іспити у вищий навчальний заклад I-IV рівня акредитації усіх форм власності. Кредитуванню підлягає вартість навчання, проживання, харчування, придбання підручників.

Передбачається створення державного фонду кредитування одержання освіти, у функції якого буде входити: акумулювання засобів (з бюджетів, а також надходжень від юридичних і фізичних осіб) для подальшої видачі кредитів; надання кредитів, пошук іноземних інвесторів. Контроль за діяльністю фонду здійснюватиме наглядацька рада. Фонд надає студентам безпроцентні кредити, а обсяг державного фінансування повинен складати не менш 10% виділених бюджетом засобів на освіту. Розмір кредиту визначатиметься індивідуально, але не зможе перевищувати 5000 грн. у рік і підлягатиме поверненню протягом 15 років. Погашення кредиту починатиметься через рік після закінчення студентом вищого навчального закладу. Також передбачається кредитування освіти банківськими установами на умовах, обумовлених банком і таких, які не суперечать законам.

На думку фахівців, кредитування освіти в Україні (у тому вигляді, у якому воно запропоновано законопроектом) не буде користуватися популярністю ні в абітурієнтів (унаслідок його дорожнечі), ні в банків (унаслідок відсутності гарантій повернення кредиту). Міжнародний досвід кредитування освіти говорить про обов'язкову участь держави як гаранта повернення кредиту, тоді як в українському законопроекті участь держави і банків розглядається окремо. Хочеться вірити, що держава усе ж таки прийде до розуміння необхідності виступати гарантом у кредитних стосунках через соціальні переваги цього кроку.

Зростання частки позабюджетних коштів фінансування в загальному обсязі асигнувань на навчання і професійну підготовку є показником розширення сфери ринкових відносин в освіті, її подальшої комерціалізації, що викликає необхідність

обґрунтування сучасних підходів до фінансування освіти та ціноутворення на ринку освітніх послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гонца О. Кредитование образования: история вопроса и современные тенденции // Новый коллегіум. – 2007. – №3. – С.11-15.
2. Демчик О. Благодійні фонди – запорука прозорого використання неурядових коштів у державних закладах освіти. http://visnyk.iatp.org.ua/dev/cat_article;477/.
3. Макаров А. Н. Парадоксы взаимодействия рынка образования и рынка труда // Педагогика. – 2008. – №2. – С.33-39.
4. Мухаць С. О. Альтернативні джерела фінансування вищої освіти. http://visnyk.iatp.org.ua/dev/cat_article;477/.
5. Торопова А. В. Міжнародне моніторингове дослідження з проблем приватного репетиторства// Вісник (тестування і моніторинг в освіті). – 2006. – №10-11. – С.12-18.
6. Тимофеев С. Образовательный кредит: реалии и перспективы. // Народное образование. – 2007. – №1. – С.57-60.
7. Шукевич Ю. Економіка школи: освіта повинна заробляти гроші. Або пошук світла в тунелі без надії // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2007. – №1-2. – С.139-142.

Н. Н. Сас

Полтавский государственный педагогический университет имени В. Г. Короленко,
г. Полтава

АЛЬТЕРНАТИВНЫЕ ИСТОЧНИКИ ФИНАНСИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматриваются основные проблемы, методы решения, примеры применения в практике образовательных учреждений альтернативных источников финансирования образования.

Ключевые слова: легальные и нелегальные образовательные услуги, частное репетиторство, благотворительные фонды, коммерческий контингент студентов, дифференцированная оплата за обучение, кредитование обучения.

N. M. Sas

ALTERNATIVE SOURCES OF EDUCATIONAL FINANCING

This article deals with main problems, methods of decision, examples of using educational's financing sources.

Key words: legal and illegal educational services, private lessons, charitable funds, commercial students' contingent, differential educational payment, give credit for education.

*Одержано 18. 04. 2009 р.
Рекомендовано до друку 09. 06. 2009 р.*